

Nr. XIV: Lewis Mumford

Den amerikanske arkitekten og kulturhistorikeren Lewis Mumford er blitt gammel av år, men tenker yngre enn de fleste som beskjeftiger seg med samfunnsspørsmål, og han er en av vår tids uhyre få gjenværende "generalister". - Eller vi kan trygt kalle ham super-amatør: En person som bruker sitt livs energi til å "vite litt om alt mulig", for så ^{det} å kombinere [^] til et hele som gir oversikt og handling der hvor millioner av spesialister går vill i alle spesialistenes sneverhet, og en som samtidig bearbeider sitt stoff ut fra kjærlighet.

For min egen del vil jeg påstå at ved siden av rumeneren Nicholas Georgescu-Roegen (som vil omtales i et senere Skrift i Grus) er det ingen jeg har lært mer økofilosofi av. All økofilosofi er også økopolitikk, og akkurat når det gjelder LM anser jeg det som et viktig økopolitisk prosjekt å mobilisere flest mulig til å studere hans skrifter.

LMs hoved^dinteresse har vært å forsøke å forstå framveksten av noe så merkverdig som Vestens sivilisasjon, og innenfor dette har han (rimeligvis) spesielt konsentrert oppmerksomheten om teknikkens (i vid forstand) og byenes utvikling. Hans første bok - The Story of Utopias - kom allerede i 1922. Siden det har han utrettelig og oppfinnsomt arbeidet, gransket og skrevet videre, på tvers av alle verdens faggrenser, fram til det storverket vi ikke bør komme utenom: The Myth of the Machine, som omfatter to bind; - Technics and Human Development kom i 1967 og The Pentagon of Power i 1970 (Begge er utgitt på Harcourt Brace i New York)

En hoved-idé hos LM er at den mest konsekvensrike maskinen mennesket noen gang har funnet opp, er usynlig, - nemlig organiseringen av samfunnet

i pyramide-form, med et kraftfullt styringssentrum på toppen og lag på lag nedover - omfattende stadig flere mennesker - av administratorer med avtagende betydning. LM kaller dette en "megamaskin" når det utføres i stor skala. Greier en å oppdra samfunnsmedlemmene fra barnsben av til å "tro på saken" - kombinert med frykt for å avvike fra den tilordnede rollen i pyramiden, og greier en å trene fram intelligente og effektive "samfunnsingeniører" til å styre maskinens forskjellige over- og underordnede ledd, blir resultatet verdens mest effektive maskin. Illustrasjoner av det har en i Mesopotamia, Egypt, Romerriket, osv. - sivilisasjoner som etterlot seg byggverk av utrolige dimensjoner og perfektjon, på tross av av disse nasjonene ikke engang hadde drømt om bulldozere og dynamitt.

Disse stor-rikene falt i grus, det ene etter det andre - og i forhold til andre samfunnsformer var de alle kortvarige, - men minnet om samfunnsmaskinen ble aldri utslettet, etter at det først var mennesker som hadde lært teknikken og blitt istand til å formidle den til andre områder og senere generasjoner. På en overbevisende måte, - ved hjelp av hundrevis av illustrasjoner, viser så LM at vi idag lever som stort sett lydige medspillere innen forskjellige samfunnspyramider - gjerne mindre som styres av større. I vår del av verden er megamaskinene påmontert en række sikkerhetsventiler - fra forhandlingsrett til Mallorca - som gjør dem vanskeligere å få øye på enn tidligere tiders (men Roma hadde "sirkus", osv). Samtidig viser han hvor sårbare megamaskinene er, ved at de består bare så lenge et flertall av samfunnsmedlemmene går med på å fungere som tannhjul eller data-chip^s. Dessuten krever alle megamaskiner en stødig tilførsel av uhyre ressurser og en utarming av de landområder de rår over. Begge deler gjør dem kortvarige. - Det gjelder i minst like sterk grad vårt pyramidesamfunn som noe tidligere.

Som en kanskje aner av dette, så er LM uenig med det store flertallet av kulturhistorikere idét de

legger hovedvekten på redskapsoppfinnelser og andre rent materielle forhold for å forklare samfunnsutvikling. Som langt viktigere finner han menneskets forestillingsevne og konstruksjonsfantasi med produkt som fx. ritualer, språk og samfunnsorganisasjon. Innenfor slike sammenhenger får så redskapene enn effektiv funksjon. Menneskets evne til å oppfinne og leve seg inn i "det som ikke er" utgjør både dets største fare og håp, - det finner utveier til å tåle slavekår, men kan også kjempe for frihet inntil selvutslettelse.

I Mumfords bøker finnes det ikke ufarlig teoretisering. Alt har håndgripelig kritisk adresse og peker hen mot handlingsveier. Han har en framifrå evne til å få fram nye, spennende sammenhenger og til å gi en tankeplattform så en kan "skille klinten fra hveten" i vår egen samtidsdebatt. - Fx.: Med LM som ballast i tanke-fartøyet framstår en bevegelse som "New Age" som et klart alibi for og sikkerhetsventil på industri/konkurransesystemet, Marshall McLuhan (de elektroniske massemedias store profet), Teilhard de Chardin, Buckminster Fuller, etc likeså. På den andre siden finner han kildene til positiv, kritisk nytenkning hos "tids-filosofene" som Bergson og Whitehead (Om Bergson, se Skrift i Grus, RINGEN nr. 29). I The Pentagon of Power (altså allerede 1970) finner vi en uvanlig klart-seende innsikt i hvordan datamaskinen og "data-tenkningen" overtar samfunnet og gjør vår tids megamaskin virkelig strømlinjeformet og samtidig ekstra sårbar - umerkkelig for folk flest, som tvert imot tror denne teknologien er frigjørende.

"All tenkning verdt navnet må nå være økologisk, i den mening at den har bevissthet overfor og gjør seg nytte av organisk kompleksitet, og ved at den tilpasser enhver endring - ikke bare til menneskets behov alene, eller til én generasjon - men til alle menneskets organiske medspillere og til enhver del av dets miljø" (P. of P., s. 393).

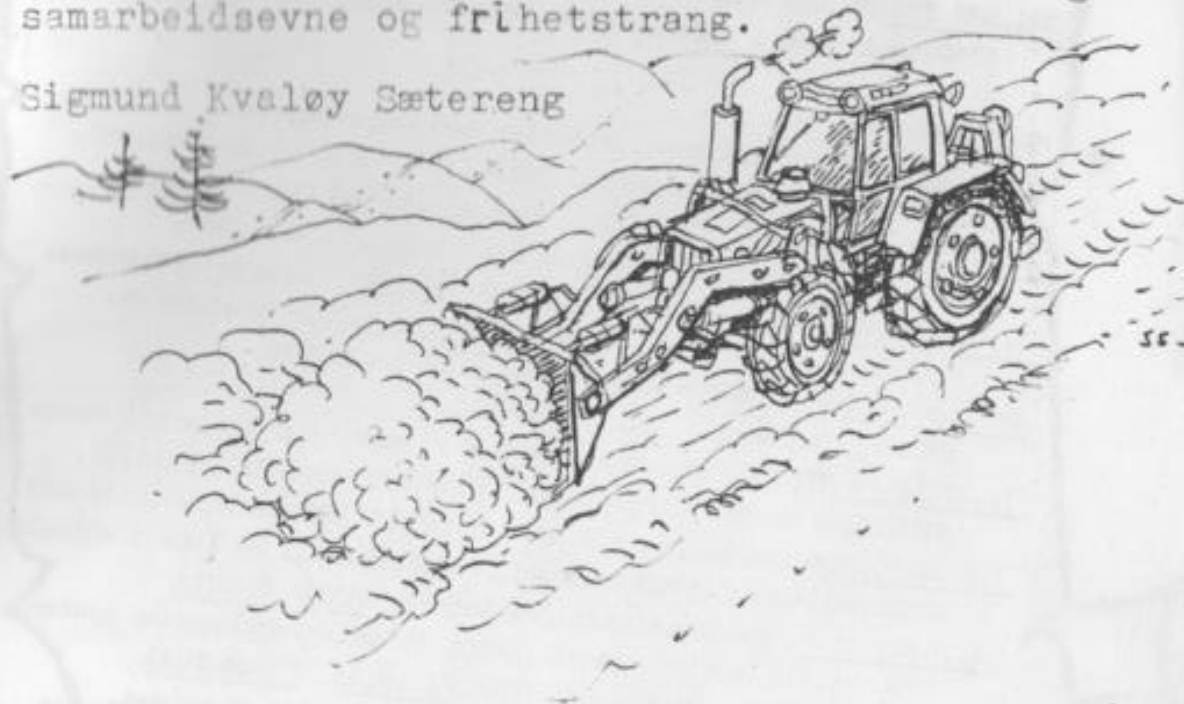
- Dette formulerte LM allerede på slutten av 60-tallet. Lenge før det brukte han uttrykket "organisk filosofi" om sitt eget alternativ,

på en tid da uhyre få forsto betydningen og rekkevidden av det han snakket om. Hans evne til å se utviklingsretning og å følge historiske linjer langt lengre tilbake enn de fleste maktet er et slående uttrykk for generalistens (super-amatørens) overlegenhet i forhold til spesialistens.

Likevel bør ikke dette ende som en énsidig lovtale over Mumford. I sine anbefalinger og håp på de siste sidene av P. of P. setter han sin lit til lederes og individers evne til å endre seg (på tross av samfunnskrefter han har brukt over 800 sider på å dokumentere), som det må være rimelig å kalle naivt (Akkurat i dette trekket minner han om Alvin Toffler!). Han røper med dette sitt eget modningsmiljø, personlig og faglig. - Det skulle bare mangle. Men det gjør ingen ting, for nesten alt Mumford ellers sier peker i en annen retning: Pyramider endrer seg ikke, - de faller idet "unferetasjen" ikke orker mer og/eller idet de er blitt for kompliserte og/eller de har brukt opp de "megaressurser" de må ha for å fortsette. Midt inne i dette er jeg enig med Mumford i det dypeste fundamentet for hans håp: Menneskets forestillingsevne, samarbeidsevne og frihetstrang.

Sigmund Kvaløy Sætereng

Skrift i grus

NR. XVII: Ord fra Lewis Mumford

Siden jeg skrev om Lewis Mumford i Ringen nr. 36 håper jeg mange av leserne har skaffet seg hans storverk The Myth of the Machine! Men jeg må vel regne med at det ikke er så mange. For å skjerpe appetitten, og fordi L.M. er et viktig utgangspunkt for Ring-nettverkets sommersamling, - dessuten fordi han er hovedinspirator for spalten "Skrift i grus" og for begrepet om "pyramide-samfunnet" og en rekke andre viktige kilde-idéer for Den grønne bevegelsen (ført videre av folk som er blitt mer kjent enn ham), - pga. alt dette synes jeg det er riktig å gi nettopp ham høve til å komme til orde nok en gang, - og denne gangen direkte. - Dvs. ved et utvalg direkte sitater (Alle er hentet fra The Pentagon of Power (bind II av The Myth of the Machine), N.Y. 1970):

(Vietnam-krigen som illustrasjon:) "Denne rene håndtverkskulturen med en økonomi så og si på stenaldernivå var istand til å motstå invasjonshærens mektige mekaniske hjelpemidler; med heimeproduserte materialer og sjøl-lærte teknikker - alt fremdeles tilgjengelig i et rent landbrukssamfunn, greide vietnameserne å holde Pentagons strateger for narr, - å underminere en motpart som trodde han kunne terrorisere vietnameserne til overgivelse eller lamme deres militære effektivitet ved å ødelegge deres produksjonsmidler. - Dersom det er riktig, slik mange antropologer fremdeles hevder, at fremstillingen og bruken av redskaper var en av hovedkildene til de første menneskenes intellektuelle utvikling - er det ikke da på tide at vi spør oss selv hva som vil skje med mennesket når det så fullstendig som det nå ser ut til forlater de yrker som gir grunnleggende trening i mangfoldig sjølforsyning og sjølberging?"

(s. 144)

"... Emile Durkheims klassiske avhandling hvor han fremhever fordelene ved arbeidsdeling, ikke minst de intellektuelle fordelene, framstår i dag - i overflodssamfunnets lys - som en serie oppskrifter på hva vi må unngå! Etter Durkheims oppfatning var arbeidsdelingen en grunnleggende egenskap ved 'sivilisasjon' - dvs. ved pyramidesamfunnet. Ikke bare hadde han rett i det, men han var i godt selskap - fra Platon til Adam Smith! Merkelig nok forsto ingen av disse tenkerne at mekanisk effektivitet ikke har noen nødvendig forbindelse med livssamfunnets effektive funksjon - for ikke å snakke om livsfylde." (s. 406f)

"Psykologen Stanley Hall var med rette stolt over sin bakgrunn, slik han beskriver den i sin selvbiografi; med en oppvekst på en New England-gård ved midten av det 19. århundre oppnådde han ferdighet i et tjuetall ulike yrker og ble en utlært mester i flere av dem." (s. 406)

"/Dette var det/ som så lenge gjorde bøndernes liv tilfredsstillende - bortsett fra situasjoner hvor de ble utbyttet eller ble presset av for harde miljøvilkår: Ja, så tilfredsstillende at dets tradisjonelle framgangsmåter og årstidsfeiringer stort sett ble beholdt uendret i tusener av år." (s. 406)

"/Det som i dag er manges målsetting:/ - et liv preget av fritid, med sekstimers-dagen og femdagers-uka, bærer i

seg truselen om utholdelig tomhet og kjedsomhet. Det håpet som Julian Huxley og andre har gitt uttrykk for, at denne oppnådde ledigheten vil fylles av fortsatt skolegang og universitetsstudier, overvurderer den tiltrekningskraft og nytte folk vil tillegge et slikt liv, og overser den erfaringen vi allerede har med skoleungdom og studenter som slett ikke finner noen glede i å trene sin tenkeevne men tvertom søker

voldsom 1ya.

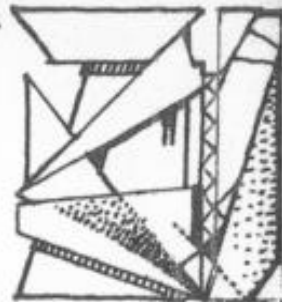
Det gis ingen erstatning for arbeid utenom annet seriøst arbeid. (s. 405f)

"/Der hvor mange kaller Marx en romantiker, men hvor jeg vil si han er realist, gjelder nettopp dette emnet, hvor han/ så sent som 1875 i sin 'Kritikk av Gotha-program-

met' uttrykker kommunismens ønskede mål som "det å befri menneskene fra undertrykkelse ved 'arbeidsdeling' - en frigjøring som gjør slutt på motsetningsforholdet mellom intellektuelt og fysisk arbeid". - Derved vil le arbeidet ikke lenger bare fungere som et middel til liv men som det som framfor noe gir livet innhold - som en nødvendighet for livs-mening." (s. 405)

"Uten denne muligheten til aktivt, variert arbeid, ville jeg - lik William Morris - føle desperasjon" (s. 405) (Tidligere lesere av Ringen vil her kjenne igjen tankegangen til E.F. Schumacher, i hans såkalte 'buddhistiske økonomi'! S.K.).

(Om datamaskinen og samfunnet:) "/Datamaskinen, uansett hvor avansert den er/, er et lukket system. ...Innenfor sin strenge begrensning kan en datamaskin utføre logiske operasjoner på en intelligent måte, og dersom den gis et program som inneholder "slumpfaktorer", kan den til og med etterligne "skapende aktivitet", men ikke under noen omstendigheter kan den drømme om en annen art organisasjon enn sin egen.

Mennesket, derimot, er et åpent system som reagerer på et annet åpent system, naturen. Bare en ørliten del av disse to åpne systemene er gjenstand for menneskets fortolkning, eller kontroll

6

(forts. side 2!)

av mennesket, og tilsvarende faller bare en enda mindre del inn under det området som datamaskinen kan håndtere. ...

... Den mest sterile form for aktivitet, 'papirarbeid', som til og med mangler slik muskeltraining som manuelt arbeid gir, har de siste årene slukt arbeidskraft i stadig større jafs - også innenfor forskningsinstitusjonene /pga. datamaskinen/. Resultatet er en omsegripende degenerasjon når det gjelder følsom, bevisst og ansvarlig rettet intelligens. Den oppfatningen at data og automasjon på noen som helst slags måte fremmer menneskelig frigjøring er ren ønsketenkning." (s. 191)

"Men den alvorligste trusselen fra data-styrt automasjon kommer ikke først og fremst fra utskiftningen av mennesket i produksjonen, men fra utskiftningen av menneskehjernen og undermineringen av tilliten til individets evne til selvstendig vurdering i utakt med systemet. Det farligste resultatet av data-automasjon er et sluttprodukt i form av Det Automatiserte Organisasjons-Mennesket - mennesket som ikke engang kan forestille seg et alternativ til det systemet det lever under.

/..De eneste kriterier som blir stående igjen for bedømmelse av menneskelig aktivitet, blir da/makt, prestisje, eiendom, produktivitet og profitt (power, prestige, property, productivity and profit): Maktens Femkant (The Pentagon of Power). - Ut fra sin egen innebygde logikk er data-automatiseringens mål konstruksjonen av et system for total kontroll over enhver naturprosess - og til syvende og sist over enhver organisk funksjon og ethvert menneskelig livsinnhold." (s. 192)

"/Det endelige målet er/ Den Sentrale Datamaskinen ... Omni-Kalkulatoren - en ekte jordisk representant for Solguden /i det første pyramidesamfunnet/...

.. Men den lider under de samme svakheter som underminerte styret til de gamle faraoene og keiserne,.....: Den informasjonen som kommer inn må med nødvendighet mangle en hel del viktige områder av menneskelig erfaring fordi den må være tilpasset Hans Majestets og Hans rådgiveres spesielle begrensninger. Datamaskinen kan ikke , slik som den menneskelige hjernen, stå i et uavbrutt utvekslingsforhold med virkelighetens konstante strøm ...

.. Forandringer som ikke kan måles kvantitativt eller "observeres objektivt" - dvs. slike forandringer som konstant finner sted gjennom hele skalaen fra atomet til den levende organismen - alle slike ligger utenfor datamaskinens område. Dens fantastiske hurtighet /og intrikate mekaniske oppbygning hjelper den ikke i dette; dens/ komponenter mangler totalt evnen til å reagere kvalitativt på kontinuérlig organisk forandring." (s. 273)

Vår stadig sterkere avhengighet av styring via data-intelligens kan lede til et globalt /økonomisk-sosialt/ sammenbrudd pga. systemets manglende menneskelige dimensjoner. /Dermed ville også selve verdensbildet briste, med/ hysteri og panikkreaksjoner som samlet resultat, og av et slikt omfang at strukturen ville ødelegges lenge før den hadde nådd sitt ideale mål av absolutt kontroll." (s. 313).

Utvalg og oversettelse ved S. Kvaløy.